

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ТА СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДІВ

Іншомовна комунікативна компетентність сучасного вчителя історії є однією з ключових, позаяк забезпечує його комунікативну спроможність у сферах наукового, професійного та ситуативного спілкування. Можливість знайомитись із працями видатних істориків в оригіналі, аналізувати інформацію з першоджерел, долучатися до міжнародних проєктів, програм професійного розвитку є ознакою висококваліфікованого спеціаліста. В Україні англійська мова професійного спрямування у вищих закладах освіти отримала підтримку держави та міжнародних організацій. Проте ще не всі спеціальності адаптували зміст, методи навчання, особливості оцінювання відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема, визначення потребує структура іншомовної підготовки майбутніх учителів історії. Відповідно до програми англійської мови професійного спрямування для здобувачів вищої освіти, випускники всіх рівнів мають володіти мовою на рівні не нижче B2 (незалежний користувач). Зміст і структура іншомовної підготовки студентів усіх спеціальностей відображають компетентнісний та студентоцентризований підходи у навчанні. Компетентність майбутніх учителів історії з іноземної мови включає знання фахової лексики та функціональної граматики, основних видів мовленнєвої взаємодії, соціокультурних аспектів мови та її мінливості. Студентоцентризм у іншомовній підготовці фахівців спеціальності “Середня освіта (Історія)” передбачає визначення студентами особистих навчальних цілей, виявлення та вибір найзручніших та найефективніших способів і форм навчання, спільну з викладачем побудову релевантного змісту курсу та ефективної системи оцінювання. Перехід від традиційної до студентоцентризованої моделі навчання є нелегким, але бажаним, оскільки він надає взаєминам між учасниками навчального процесу форми співпраці, ставить студента у позицію співтворця цього процесу, дає можливість відчувати власну значущість.

Ключові слова: іншомовна підготовка вчителів історії, англійська професійного спрямування, студентоцентризм, компетентнісний підхід.

Актуальним питанням підготовки висококваліфікованого вчителя історії є формування його іншомовної комунікативної компетентності. Для осмислення та оцінювання історичного минулого студент-історик повинен, з одного боку, мати доступ до історичних першоджерел, а з іншого боку, вільно орієнтуватися в сучасних суспільно-політичних реаліях, які формують подальшу історію країн. В обох випадках значний об'єм інформації, який може почерпнути учитель історії, представлений іноземною мовою, зокрема англійською – мовою міжнародного спілкування.

Держава Україна визнає важливість вищої освіти як рушійної сили соціальних перетворень та англійської мови як ключової компетентності конкурентоспроможного фахівця. Це відображено в низці національних стратегій та ініціатив, які передбачають вивчення та застосування досвіду проєкту “Англійська для університетів”; прийняття Національної рамки навчальної програми з англійської мови для спеціальних цілей (ESP) для застосування в університетах України; поширення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR) для визначення рівня володіння англійською мовою в Україні; програми для академічної та освітньої інтеграції в межах ЄС тощо [3].

Реалізація вищезазначених стратегій великою мірою залежить від подолання чинних проблем, пов'язаних із якістю іншомовної підготовки фахівців різних спеціальностей. Зокрема, детальний аналіз поточного стану вивчення та застосування англійської мови у закладах вищої освіти України виявив загалом низький рівень володіння англійською мовою в Україні (41 позиція у списку із 72 країн) [8, с. 31]. Цю ситуацію автори дослідження пов'язують із відсутністю загальноприйнятих критеріїв добору змісту, методів навчання, організації курсів, оцінювання й результатів навчання відповідно до міжнародних стандартів [8, с. 98]. Висновки та рекомендації дослідження зумовили перегляд та подальше розроблення державної політики щодо іншомовної підготовки у вищій освіті задля збільшення годин для ESP, запровадження нових форм спільного професійного розвитку викладачів ESP, забезпечення додаткової підготовки викладачів ESP та завідувачів кафедр іноземних мов з питань оцінювання мовної компетентності [3].

Рекомендації щодо англійської мови професійного спрямування, викладені у проєкті МОН України “Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти”, також підсилюють вимоги до іншомовної підготовки студентів. Зокрема, запропоновано визначити компетентність із володіння англійською мовою обов'язковою компетентністю в стандартах вищої освіти на рівні B2 для всіх спеціальностей бакалаврського рівня, на рівні B2+ з академічним компонентом для всіх спеціальностей магістерського рівня [3]. Пропозиція поширення у короткостроковій перспективі Єдиного Вступного Іспиту на всі магістерські спеціальності, а також оцінювання володіння англійською мовою під час атестації магістрів підсилює необхідність якісної іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Питання іншомовної підготовки фахівців у вищій школі є предметом дослідження багатьох науковців. Спираючись на комплексні розробки концептуальних засад іншомовної освіти С. Ніколаєвої, теоретичні аспекти системи підготовки вчителів іноземної мови в Україні досліджують В. Безлюдна, О. Бігич, Н. Бідюк,

С. Деркач, В. Калінін, М. Леврінц [4, с. 45–46]. Зміст і структуру професійної іншомовної підготовки магістрів за галуззю знань “Право” досліджує С. Романюк [7], професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління – В. Галкіна [1]. Проблеми розвитку іншомовної лінгвістичної компетенції студентів економічних спеціальностей присвячені науковій праці Л. Лимар, К. Моруґи [5]. К. Мулик розглядає основні принципи та визначає сутність іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. Вчена вважає перспективним подальше дослідження задля визначення структури іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти [6].

Загалом науковці виявляють однаковість щодо засадничих положень добору змісту дисциплін ESP, методів навчання та оцінювання. Зокрема, їх більшість погоджується з тим, що іншомовну підготовку фахівців варто здійснювати на засадах студентоцентризму та компетентнісного підходу.

Мета статті полягає у виокремленні та обґрунтуванні особливостей сучасної іншомовної підготовки студентів спеціальності “Середня освіта (Історія)” на засадах компетентнісного та студентоцентристського підходів.

Задля виокремлення та обґрунтування складових частин цієї підготовки варто передусім з’ясувати теоретичне наповнення понять “компетентнісний підхід” і “студентоцентризм”.

Характерною рисою сучасної іншомовної освіти є насамперед впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес. Компетентність з іноземної мови передбачає знання лексики та функціональної граматики, основних видів вербальної взаємодії, соціокультурних аспектів, мінливості мови. Компетентнісний підхід до викладання іноземних мов полягає у переорієнтації з процесу на результат у студентоорієнтованому та діяльнісному вимірах. У зв’язку з цим такі дослідники, як І. Шимків, А. Клименко, Н. Закордонєць, виокремлюють чотири основні рівні навчання мови. Перший рівень передбачає зміст-предметне навчання, спрямоване на оволодіння базовими пізнавальними та практичними вміннями й навичками, необхідними для вирішення проблем (цифрова компетентність, міжпредметні зв’язки, громадянська компетентність, готовність до навчання впродовж життя). Другий рівень передбачає систематичне навчання, що створює можливість для незалежного розвитку нових знань та їхньої інтеграції, застосування життєвого досвіду, розвитку критичного мислення, роботи в команді, побудови навчальних стратегій, самоосвіти. Третій рівень передбачає комунікативне навчання, сконцентроване на упровадженні різних видів мовленнєвої діяльності, набутті умінь, необхідних для різних видів читання, слухання, говоріння тощо. Четвертий рівень передбачає соціальне навчання, спрямоване на розуміння студентами типових загальноприйнятих моделей поведінки, манер, понять про особистості, групи, організації, соціальні класи, гендерну рівність, толерантність і взаєморозуміння, сприйняття різних позицій, здатність співчувати, долати стрес, вирішувати конфлікти, жити у строкатому суспільстві [9, с. 70].

Відаючи перевагу комунікативній компетентності як кінцевій меті оволодіння іноземною мовою, О. Вовк розглядає основні засади, на яких має бути побудований процес навчання. Перша засада – це вивчення іноземної мови через когнітивну і комунікативну діяльність. У немовному середовищі цього можна досягти через створення проблемних ситуацій, вирішення яких потребує залучення як вербальних, так і інтелектуальних зусиль. Друга засада – це залучення епістемологічних стилів студентів до навчального процесу. Ці стилі (перш за все емпіричний, раціоналістичний та сенсуальний) студенти виявляють у різних підходах до опанування іноземною мовою. Третя засада – це розвиток лінгвістичної особистості студента. Оскільки мова є засобом колективної свідомості, про особистість можна говорити лише як про частину суспільної свідомості, яка виявляє себе в мовленні і в такий спосіб стає мовною особистістю. Четверта засада – це вивчення іноземної мови, що сприяє формуванню світогляду студентів. П’ята засада – це розширення простору знань студентів. Студенти навчаються обробляти, категоризувати, осмислювати та узагальнювати інформацію, робити умовиводи й виражати результати цієї діяльності засобами мови. Загальні поняття та різні ментальні конструкції утворюють простір знань, який забезпечує функціонування когнітивної системи того, хто навчається. Шоста засада – це розвиток і вдосконалення множинного інтелекту студентів. Сьома засада – це розвиток здібностей студентів до концептуалізації інформації [10, с. 82].

Компетентнісний підхід у ESP тісно переплітається із студентоцентризмом, оскільки метою іншомовної підготовки студентів є формування цільових компетентностей, які орієнтовані на потреби студентів та ринку праці, отже, формуються із залученням усіх учасників навчального процесу, зокрема студентів. Загалом студентоцентризм варто розуміти як складне, багатопланове явище і процес, метою якого є створення сприятливих умов для якісного засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок, компетентностей за збереження свобод здобувачів вищої освіти для досягнення культурних і освітніх цілей.

Досліджуючи характеристики та особливості студентоцентризму, а також механізми та інструменти забезпечення студентоцентрованого підходу, Г. Гладких зазначає, що “студентоцентрований підхід є необхідною умовою всебічного розвитку особистості здобувача вищої освіти, його підготовки до майбутньої професійної діяльності. Для його забезпечення необхідна спільна робота всіх учасників навчального процесу, зокрема адміністрації вищого навчального закладу, викладачів та безпосередньо студентів” [2, с. 156].

Л. Лимар, К. Моруґа протиставляють студентоцентроване навчання, за якого студент сам визначає напрям та зміст навчального плану з урахуванням власних потреб, авторитарній парадигмі, де студент є об’єктом навчання [5, с. 111–112].

Оскільки у студентоцентрованому навчанні його учасники причетні до вибору не лише змісту навчання, але й способів і шляхів отримання знань, умінь і навичок, а також до обґрунтування інтересу вибраних тем, створення студентоцентрованого ESP навчального середовища для майбутніх учителів історії може відбуватися у такі етапи.

1) Поділ повноважень викладача зі студентами шляхом визначення їхніх особистих навчальних цілей. Це підсилить мотивацію, впевненість студентів у своїх силах, самоконтроль і відповідальність за власне навчання. Також це дасть можливість зорієнтуватися у виборі видів діяльності і способів формування необхідних навичок.

2) Залучення студентів до виявлення способів навчання, які для них є найбільш зручними та ефективними. Допомогти їм можна шляхом пропозиції спробувати та зробити вибір серед таких сучасних методів і засобів навчання, що застосовують під час викладання ESP, як комунікативний метод, мультимедійні посібники, онлайн-спілкування з викладачем, відеоуроки, аудіювання, мобільні додатки, різноманітні освітні платформи. Оптимальним є комплексування різних методів з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей, стилю навчання, емоційних особливостей, досвіду студента, а також ресурсно-дидактичної бази кафедри.

3) Добір релевантного змісту ESP, який включає лексику та завдання, що відповідають поточним та майбутнім потребам студентів і національному та (або) світовому ринкам праці. Для цього можна провести письмове опитування щодо вибору тем і видів діяльності із запропонованого переліку: праця; освіта як соціальний інститут; полікультурність і толерантність; війни і конфлікти; корупція; медіаграмотність; історіографія як наука; історія Античності; англійська історіографія; видатні історики Німеччини; школа “Анналіс”; видатні історики України тощо.

4) Вибір ефективної системи оцінювання, яка є комплексною, прозорою, стандартизованою, відповідає цілям і змісту навчання. Відповідно до чинної Болонської системи, студент отримує рейтингові бали з таких трьох джерел, як навчальний процес, модульний контроль, іспит. Чітке уявлення студентами того, яку кількість балів вони можуть отримати за конкретні види завдань, підвищує їхню мотивацію до систематичної роботи впродовж усього курсу, сприяє демократизації навчального процесу, подоланню суб’єктивізму під час оцінювання.

Висновки. Як виявили ретельне вивчення й аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної теми, а також досвід власної практичної діяльності, іншомовна підготовка вчителів історії на засадах компетентнісного та студентоцентрованого підходів вимагає змін передусім у баченні самого процесу навчання, а також ролей та відповідальності його учасників. Коли зміст навчання відповідає потребам та інтересам студентів, а відповідальність за створення та усвідомлення цього змісту несуть вони самі, навчальний процес стає для них більш значущим. Отже, роль викладача іноземної мови полягає у створенні автентичних, реальних ситуацій та завдань, які мотивують студентів до активної участі, заохочують їх робити більше відкриттів у навчанні, вчитися один від одного. За таких підходів взаємини між викладачем і студентами набувають форми співпраці; навчальна програма стає більш тематичною, експериментальною, інклюзивною, варіативною; методи навчання враховують сильні та слабкі сторони студентів. Поділ студентів для групової форми роботи відбувається не на основі їхнього рівня, а задля підтримки співпраці, поділу відповідальності, розвитку почуття приналежності. Оцінювання є різнобічним та включає самооцінювання.

Використана література:

1. Галкіна В. Зміст і структура іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). С. 24–29.
2. Гладких Г. Забезпечення студентоцентрованого підходу у закладах вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2020. № 2. С. 153–157.
3. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти : Проєкт МОН. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/konceptualni-zasady-derjavnoi-polityky-schodo-rozvytku-angliiskoi-movy> (дата звернення: 15.12.2020).
4. Леврінц М. Сучасні тенденції розвитку іншомовної педагогічної освіти в Україні. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 2 (191). С. 45–50. URL: <http://isp.poipro.pl.ua/article/view/199787> (дата звернення: 19.12.2020).
5. Лимар Л., Моруга К. Особливості розвитку іншомовної лінгвістичної компетенції студентів економічних спеціальностей в контексті студентоцентризму. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*. 2016. Вип. 26 (36). Серія 16 : Творча особистість вчителя проблеми теорії і практики. С. 110–113. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25745> (дата звернення: 30.12.2020).
6. Мулик К. Зміст процесу іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*. 2019. Вип. 67. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 174–177. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27446> (дата звернення: 30.12.2020).
7. Романюк С. Професійна іншомовна підготовка магістрів за спеціалізаціями “Правоохоронна діяльність у Збройних Силах” і “Юрисконсультська робота”. *Virtus: Scientific Journal*. 2018. № 20. Р. 1. С. 187–191. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14751> (дата звернення: 22.12.2020).
8. Bolitho R., West R. The internationalisation of Ukrainian universities: the English language dimension. Kyiv : British Council, 2017. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_en.pdf (дата звернення: 13.12.2019).

9. Shymkiv I., Klymenko A., Zakordonets N. Implementation of alternative methods of foreign languages teaching in the context of competency-based approach. *Science and Education*. 2017. Issue 5. P. 68–80.
10. Vovk O. Foreign language acquisition: a communicative and cognitive paradigm. *Science and Education*. 2017. Issue 6. P. 81–85.

References:

1. Halkina V. (2014) Zmist i struktura inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia [Features and Structure of Professional Foreign Language Competence of Future Military Masters]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. № 4 (41). S. 24–29. [in Ukrainian]
2. Hladkykh H. (2020) Zabezpechennia studentotsentrovanooho pidkhodu u zakladakh vyshchoi osvity [Providing a Student-centered Approach in Higher Education Institutions]. *Ukrainski studii v yevropeiskomu konteksti*. № 2. S. 153–157. [in Ukrainian]
3. Konceptualni zasady derzhavnoi polityky schodo rozvytku angliiskoi movy u sferi vyshchoi osvity. Proiekt MON [Conceptual Principles of State Policy on Development of English in Higher Education. MES project]. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/konceptualni-zasady-derzhavnoi-polityky-schodo-rozvytku-angliiskoi-movy> (last accessed: 15.12.2020). [in Ukrainian]
4. Levrints M. (2020) Suchasni tendentsii rozvytku inshomovnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Modern trends in foreign language pedagogical education in Ukraine]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 2 (191). S. 45–50. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/199787> (last accessed: 19.12.2020). [in Ukrainian]
5. Lymar L. (2016) Osoblyvosti rozvytku inshomovnoi linhvistychnoi kompetencii studentiv ekonomichnykh spetsialnostei v konteksti studentotsentryzmu [Features of development of foreign linguistic competence of students of economic specialties in the context of student-centrism] / L. Lymar, K. Moruha. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova*. Vyp. 26 (36). Seria 16 : Tvorchia osobystist vchytelia: problemy teorii i praktyky. S. 110–113. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25745> (last accessed: 30.12.2020). [in Ukrainian]
6. Mulyk K. (2019) Zmist protsesu inshomovnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u zakladakh vyschoi osvity [The content of the process of foreign language training of future teachers of humanities in higher education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova*. Vyp. 67. Seria 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. S. 174–177. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27446> (last accessed: 30.12.2020). [in Ukrainian]
7. Romaniuk S. (2018) Profesiina inshomovna pidhotovka mahistriv za spetsializatsiiamy “Pravookhoronna diialnist u Zbroinykh Sylakh” i “Yuryskonsulska robota” [Professional foreign language training of masters in the specializations “Law Enforcement in the Armed Forces” and “Legal Advice”]. *Virtus: Scientific Journal*. № 20, p. 1. S. 187–191. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14751> (last accessed: 22.12.2020). [in Ukrainian]
8. Bolitho R. and West R. (2017). The internationalisation of Ukrainian universities: The English language dimension. Kyiv: British Council. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_en.pdf (last accessed: 13.12.2019).
9. Shymkiv I., Klymenko A., Zakordonets N. (2017). Implementation of alternative methods of foreign languages teaching in the context of competency-based approach. *Science and Education*. Issue 5. P. 68–80.
10. Vovk O. (2017). Foreign language acquisition: a communicative and cognitive paradigm. *Science and Education*. Issue 6. P. 81–85.

Fanenshtel N. V., Hamretska H. S. Foreign language training of history teachers on the basis of competence and student-centered approaches

The foreign language competence of a history teacher belongs to the key one, as it provides his capability communicate in the scholarly, professional and everyday life situations. The ability to study the works of prominent historians in the original, to analyze information from primary sources, to join international projects, professional development programs characterizes him or her as a highly skilled specialist. In Ukraine, English for special purposes in higher education is widely supported by the state and international organizations. However, not all specialties have yet adapted the content, teaching methods, assessment in accordance with international standards. In particular, the foreign language training of students majoring in history needs to be defined. According to the English for specific purposes program for higher education, graduates of all levels must have at least B2 language level (independent user). The foreign language training of students of all specialties is based on the competence and student-centered approaches. The foreign language competency of history teachers includes knowledge of professional vocabulary and functional grammar, the main types of verbal interaction, socio-cultural aspects of language and its variability. Student-centered approach in foreign language training of students majoring in history involves defining by the students their personal learning goals, identifying and choosing the most convenient and effective ways and forms of learning, design, common with the teacher, of relevant course content and effective assessment system. The transfer from the traditional to the student-centered model is not easy, but desirable, since it attributes the relationship between participants in learning process the form of cooperation, turns students into the co-creators of this process, gives them opportunity to feel their own significance.

Key words: foreign language training of history teachers, English for special purposes, student-centered approach, competence approach.